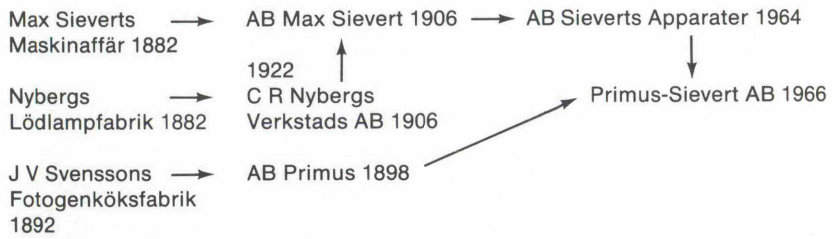
Primus-Sievert 100 år

De första grundstenarna till Primus-Sievertkoncernen lades av bröderna Max, Georg och Ernst Sievert år 1882, då de bildade Max Sieverts Maskinaffär. Verksamheten bestod främst av import och försäljning av verkstadsmaskiner och förnödenheter till industrin. Här var bröderna i många avseenden pionjärer, man var exempelvis först med att importera mineralolja som smörjmedel. Tidigare hade endast animaliska och vegetabiliska smörjoljor använts i Sverige.

Vid sidan av handelsfirman grundade bröderna även ett par tillverkande företag. På inrådan av L M Ericsson startade man 1888 Trådfabriken i Sundbyberg (senare benämnd Sieverts Kabelverk) för tillverkning av elektrisk ledningstråd. Vidare bildades AB Alpha för tillverkning av maskiner, verktyg och armatur. Försäljningen skedde genom maskinaffären, vars import av dylika varor därmed skars ner. Mest bekant av Alphas produkter är kanske ingenjör Brinells apparat för hårdhetsprovning, den s k Brinellpressen. På 1920-talet överläts Sieverts Kabelverk och Alpha till Telefon AB L M Ericsson. Det är således inte i dessa företag Primus-Sievert har sina egentliga rötter. Förutom ur maskinaffären har koncernen växt fram ur två andra, från början fristående företag (se fig 1), som baserades på några av 1880-talets uppfinningar.

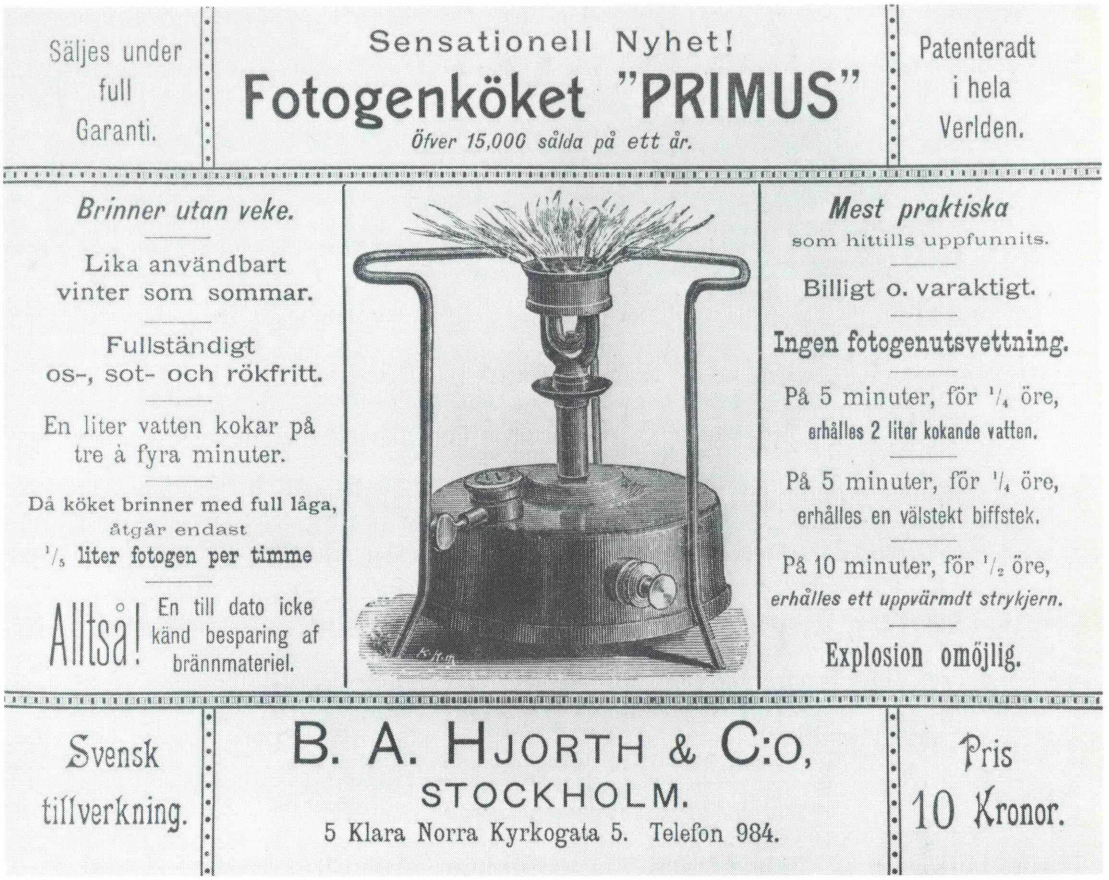
1. Primus-Sieverts framväxt.

En sådan uppfinning var C R Nybergs konstruktion av blåslampan. Nyberg föddes 1858 i en skomakarfamilj i Arbogatrakten. Han visade tidigt intresse för allt mekaniskt och kom småningom till verkstadsföretaget Mekanikus i Stockholm. En av hans uppgifter där var att löda gasoljekök. (Gasolja är en typ av bensin.) Han började nu fundera över något sätt att förenkla lödningen. Den vanligaste uppvärmningsmetoden vid denna tid var att lägga föremålen i en träkolshärd, använda ett blåsrör eller en hemmagjord lödlampa av en ofta nog livsfarlig konstruktion. Principen för dessa lödlampor var i allmänhet att en plåtbehållare fylldes med sprit och uppvärmdes med en liten spritlåga så att bränslet förgasade, varefter spritångan leddes genom ett rör fram till ett munstycke, där den antändes. Nyberg tog sikte på att förbättra lödlampan.

Nybergs första konstruktion var en brännare, som gav en starkt koncentrerad låga. Han anbringade dessutom en ventilskruv, så att lågan kunde ges olika intensitet. Ventilen hade han tidigare uppfunnit för att kunna moderera gasolkökets låga. Efter vederbörliga provningar kunde så Nyberg år 1881 ta ut sitt första patent på den s k "blåslampan". Den väckte omedelbart så stort intresse att Nyberg sade upp sin anställning, hyrde en tvättstuga som verkstadslokal och började så smått tillverka sin lödlampa, som han samtidigt förbättrade. Han övergick från tennlödning till hårdlödning och uppfann en säkerhetsventil. Efterfrågan växte och Nyberg anställde medhjälpare. Lokalerna utökades, men för att undgå innerstadens dryga hyror flyttade han med sina fem anställda 1885 till en verkstadslokal i Syndbyberg. Till sortimentet lades nu Nybergs konstruktion av en "självvärmande lödkolv".

På en maskinutställning i Stockholm – där Nybergs apparater väckte en viss uppmärksamhet – kom Nyberg i kontakt med Max Sievert, som insåg framtidsmöjligheterna och erbjöd sig att sköta försäljningen. Han hjälpte också till ekonomiskt vid byggandet av nya fabrikslokaler, varav de första stod färdiga 1892. Det dröjde

2. Slagkraftig reklam år 1893 för F W Lindqvists Primuskök. De första exemplaren hade Lindqvist tillverkat och sålt till vänner och bekanta redan i slutet av 1880-talet. Han var då verkstadsarbetare vid AB Separator. Den fabriksmässiga tillverkningen startade på nyåret 1892 i ett rum om 6 kvm på Agnegatan 10 i Stockholm, men flyttades i mars över till smeden J V Svenssons verkstadslokal (2 rum och kök) vid Klara Norra Kyrkogata 17. I augusti förvärvade B A Hjort & Co ensamrätt till försäljningen. Primusköket slog därefter snabbt igenom och medfördes i tidens krävande expeditioner av bl a Nansen, Andrée, Scott, Shackleton och Amundsen.

emellertid inte många år innan Nyberg hade ersatt maskinaffären dess utgifter och åter var ensam ägare till lödlampfabriken, som 1906 ombildades till C R Nybergs Verkstadsaktiebolag. År 1922 överläts dock verksamheten till AB Max Sievert. Anledningen var inte Nybergs ålder – han var 64 år – utan bitterhet över att han, som ansåg sig vara en verklig arbetarvän, blivit sviken av sina närmast förtrogna i en socialpolitisk fråga.

En annan viktig del i koncernen blev AB Primus. Upprinnelsen till detta företag var att ett par klipska arbetare vid AB Separator, bröderna F W och C A Lindqvist, irriterades av att få sina hem nedsotade av osande fotogenkök, som var försedda med veke liksom fotogenlamporna. De konstruerade en brännare enligt förgasningsprincipen, möjligen inspirerade därtill av en arbetskamrat, Ludvig Holm. Sannolikt hade de också kännedom om Nybergs blåslampa, som då var någorlunda färdigutvecklad. De första fotogenköken tillverkades på fritiden och såldes främst till arbetskamrater. En herre med egen plåtslagarverkstad, J V Svensson, skulle köpa en lysningspresent och den blivande brudgummen ville ha ett fotogen-

kök av den sort han sett hos vänner från Separator. Svensson köpte en apparat för åtta kronor – mycket pengar på den tiden – blev intresserad och erbjöd Lindqvist en arbetslokal och sålde själv fotogenköken på kvällarna till stadens järnhandlare. Fotogenköken fick namnet "Primus" och tillverkades under firma J V Svenssons Fotogenköksfabrik.

Redan samma år, 1892, fick maskinfirman B A Hjort & Co upp ögonen för Primuskökets framtidsmöjligheter. Avtal träffades om ensamförsäljningsrätt för maskinfirman och med modern marknadsföring blev köken snabbt en stor exportartikel. Det kom också att medföras i åtskilliga strapatsfyllda forskningsexpeditioner. Nämnas kan, att när resterna av Andrées förolyckade nordpolsexpedition efter 33 år återfanns på Vitön var Primusköket oskadat och kunde efter en liten rengöring åter tändas. År 1898 ombildades J V Svenssons Fotogenköksfabrik till AB Primus, J V Svensson lämnade företaget 1904 för att helt ägna sig åt tillverkningen av sin Avancemotor, men F W Lindqvist stod kvar i ledningen till 1918, då B A Hjort övertog företaget och inlemmade det i Bahcokoncernen som dotterbolag. De gamla fabrikslokalerna i innerstaden hade man med tiden växt ur och 1907 flyttat till en ny anläggning på Lilla Essingen.

Under 1930-talet började man allmänt intressera sig för ett nytt bränsle: gasol. Sievert konstruerade ett gasolkök redan 1938, men under kriget låg utvecklingen nere. Man inriktade sig i första hand på lödlampor för gasolbruk och 1952 hade företaget lampor färdiga främst för industriell användning. Även Primus konstruerade gasolapparater och 1953 startade man serietillverkning av gasolkök och gasflaskor för avsättning på världsmarknaden. Primus och Sievert tillverkade under 1950-talet ungefär samma produkter för gasoldrift, dock med något olika inriktning. Sievert satsade mest på lödlampor för industrin medan Primus mer intresserade sig för campingsektorn med olika typer av gasolkök, lyktor, strålningsvärmare etc.

Vid mitten av 1950-talet flyttade Primus sin tillverkning från Lilla Essingen till Hagfors resp Flen. Gasolapparaterna dominerade produktionen, men tillverkningen av fotogenkök pågick fram till 1962, då den överläts till AB Optimus. Förändringens vindar blåste även för Sievert, som 1964 förvärvades av Svenska Esso sedan oljebolaget året innan övertagit gasoltillverkningen i Kvarntorp från det statliga Skifferoljebolaget. Härvid bildades AB Sieverts Apparater, som 1966 förvärvade Primus av Bahco och gick samman med det under namnet Primus-Sievert AB. Av det nya bolagets fyra fabriker nedlades omedelbart Sieverts fabriker i Norrtälje och Sundbyberg medan Primus' anläggningar i Hagfors och Flen byggdes ut. I Flen tillverkas i dag huvudsakligen gasolflaskor och där finns också företagets centrallager. Huvudkontor, utvecklingsavdelning och laboratorium ligger i Solna.

Åke Norrgård Jan-Erik Pettersson

Källor

Anell, I, Från Klara till Kosmopolis. Blad ur ett svenskt affärsföretags historia under fyra decennier. Sthlm 1929.

AB Max Sievert 1882–1957. Sthlm 1957.

Modin, K, Skötseln av fotogenkök. Utg av Svenska Brandskyddsföreningen. Sthlm 1936.

Modin, K, Svenska uppfinnare och industrimän. Uppsala 1947.

Nyberg, C R, Några minnesanteckningar. Sthlm 1938.

Primus-fabriken 1892–1917. Ett tjugofemårsjubileum. Några data om Primusfabrikationens uppkomst och utveckling. Sthlm 1917.

Primus-Sievert AB 1882–1982. Sthlm 1982.